

DE INVLOED VAN PRIJSFLUCTUATIES OP DE (FISCALE) WINST

door P. Smit

De Vereniging voor de Belastingwetenschap heeft onlangs een rapport gepubliceerd, dat door een commissie onder voorzitterschap van Prof. Tinbergen werd uitgebracht over de mogelijkheden van toepassing van substantialistische winstopvattingen op het fiscale terrein.

Ofschoon commentaar op de mening van de commissie niet zal ontbreken, wil ik in het onderstaande toch vooral mijn eigen zienswijze met betrekking tot bovenvermeld onderwerp ontwikkelen.

We kunnen prijsfluctuaties op meerdere wijzen onderscheiden. Letten we op de oorzaken, dan onderkennen we *algemene* fluctuaties als resultaat van geldwaardeveranderingen en *specifieke* fluctuaties ontstaan door veranderingen in de relatieve waardeverhoudingen van de kapitaalgoederen. Kijken we naar de gevolgen van de genoemde veranderingen, dan zien we *prijsstijgingen* of *prijzdalingen*. Derhalve zijn te onderscheiden:

1. Algemene prijsstijging als gevolg van de waardedaling van het geld.
2. Algemene prijsdaling als gevolg van de waardestijging van het geld.
3. Specifieke prijsstijging als resultaat van de relatieve waardetoeneming van het betreffende kapitaalgoed tegenover de andere kapitaalgoederen.
4. Specifieke prijsdaling, wanneer het betreffende kapitaalgoed een relatieve waarde-afnemning ondergaat.

In behandeling zal komen de vraag, welke consequenties deze vier fluctuaties nu hebben op de winst van de onderneming en wel met betrekking tot de onderneming zelf, maar ook ten aanzien van de gerechtigden tot de onderneming. Hierbij zal dan nog verder onderscheiden worden naar de totaalwinst en de jaarwinst voor de onderneming en naar het einde van de gerechtigdheid gedurende en na afloop van de levensduur van de onderneming.

1. De algemene prijsstijging

Een onderneming wordt tot stand gebracht met als doel om door de uitoefening van een bijzonder deel van het maatschappelijke productieproces winst te behalen. Voor die productieve werkzaamheden moet de onderneming over een complex van kapitaalgoederen beschikken.

Deze laatste omvatten niet alleen grondstoffen, duurzame produktiemiddelen e.d., maar ook liquiditeiten in allerlei vorm als kasmiddelen en vorderingen op afnemers e.d. Ofschoon in samenstelling voortdurend veranderende, zal het complex als geheel, bij het productieplan, waarop de onderneming is of wordt ingesteld, een bepaalde omvang hebben.

Ik noem deze de *normale* omvang van het complex kapitaalgoederen.

Om al die verscheidene kapitaalgoederen te kunnen samenvoegen, zullen zij in één noemer moeten worden uitgedrukt. Als die noemer komt uiteraard alleen het geld in aanmerking, mede omdat op die wijze de maatschappelijke waarde van het complex kan worden bepaald.

De bij de aanvang van de onderneming voor het productieplan aangetrokken

kapitaalgoederen zullen, alle in de geldswaarde van dat moment uitgedrukt, tevens weergeven het *normale* in de onderneming werkzame vermogen.

Van winst zal pas sprake zijn, indien de activiteiten meer kapitaalgoederen hebben opgeleverd, dan er werden opgeofferd. Voor de berekening daarvan zullen de verkregen en de opgeofferde en voorzover nodig de overgebleven kapitaalgoederen weer in de geldnoemer moeten worden uitgedrukt. Een zinvolle berekening en vergelijking kan alleen maar plaats vinden als die noemer *dezelfde* is.

Wanneer die noemer veranderd is, dan zal een correctie nodig zijn, indien bij de winstberekening in eerste instantie gedaan is, alsof de noemer gelijk bleef. De door de Commissie voorgestelde *algemene vermogenscorrectie* onderschrijf ik dan ook van harte. Ik meen echter, dat deze beperkt moet worden tot het normale vermogen. Er kan voor een onderneming slechts sprake zijn van winst, indien minstens haar normale kapitaalgoederencomplex in stand is gebleven of (manco) voorzieningen dienaangaande getroffen zijn kunnen worden.

Geldwaardeveranderingen in deze normale hoeveelheid kunnen geen invloed hebben op de winst. Wanneer de onderneming voor haar plan onnodige kapitaalgoederen aanhoudt, dan zal zij de consequenties daarvan in het economische leven moeten accepteren als een resultaat van die (speculatieve) aanhouding. Ter vermijding van misverstand zij vermeld, dat ik in mijn beschouwing uitgegaan ben van een onveranderd gebleven plan en daarmee van een onveranderd gebleven normale voorraad.

Op de complicaties van de in werkelijkheid voortdurend optredende veranderingen ga ik in dit artikel niet in.

Als maatstaf voor de algemene vermogenscorrectie acht de commissie de indexcijfers van de kosten van levensonderhoud of van de groothandelsprijzen minder -, het rekenkundig gemiddelde van beide cijfers wel bruikbaar. Een motivering ontbreekt.

Ik houd het voorlopig op de eveneens door de commissie geopperde mogelijkheid van de creatie van een speciaal indexcijfer. Overigens ben ik van mening, dat dit een vraagstuk is, dat opgelost kan en moet worden door de 'algemeen economisch' en statistici.

Hoezeer de normale voorraad ook technische aspecten mag hebben (ik wijs op de veelal technische noodzaak van het aanhouden van bepaalde voorraden), het is een in wezen economisch begrip, dus een economische voorraad. Wanneer we uitgaan van de onderneming als geheel, dus niet letten op specifieke voorraden, als de voorraad goederen of de voorraad werkeenheden (van duurzame produktiemiddelen), maar op het gehele op het ondernemingsplan berustende complex van alle kapitaalgoederen, is het bekende probleem van technische of economische voorraad geen probleem meer, want voor het onderhavige vraagstuk van geen betekenis.

De financiering van het normale kapitaalgoederencomplex, de wijze waarop het normale vermogen is aangetrokken, is voor de *onderneming als orgaan van de maatschappelijke voortbrenging* m.i. van geen enkele betekenis.

De algemene vermogenscorrectie moet worden toegepast onafhankelijk van de vraag of dit vermogen risicodragend of niet-risicodragend aan de onderneming ter beschikking is gesteld. Bij een winstvaststelling, gebaseerd op de vraag of er maatschappelijk meer kapitaalgoederen verkregen dan opgeofferd zijn, is dat de m.i. enig mogelijke conclusie.

Tot nu toe heb ik geen onderscheid gemaakt tussen totaal- en jaarwinst. Hoewel de jaarwinstbepaling m.i. meer is dan een loutere verdeling van de totaalwinst over de levensduur van de onderneming (ons op jaarcycli gebaseerd leven eist jaarlijks vaststelling van de bijdrage tot de vorming van het nationale inkomen) kan er wezenlijk geen verschil bestaan zolang het gaat om de bepaling van de winst van de maatschappelijke productiecel. Er *kan* een verschil ontstaan door de consequenties van de beëindiging van de onderneming. Immers de algemene vermogenscorrectie op dat deel van het normale vermogen, dat niet-risicodragend ter beschikking is gesteld, zal, wanneer dit positief is (en dat is bij algemene prijsstijging het geval) niet aan de betreffende vermogensverschaffers ten goede komen.

Men kan dit „voordelige” verschil een ondernemingsresultaat noemen, maar houdt dan geen rekening met het feit, dat hier maatschappelijk geen voordeel aanwezig is. Immers hier behoudt de onderneming iets, wat aan de vermogensverschaffers ontnomen wordt, door een geldwaardeverandering, die zij niet gewild hebben noch hebben kunnen voorkomen. Daar doet de contractuele juistheid niets aan af. Terwille van een juiste winstvaststelling en van een juiste belastingheffing daarover zou ik genoemd verschil *niet* tot het ondernemingsresultaat willen rekenen. Daar de gerechtigden tot de ondernemingsresultaten, veelal dus de verschaffers van het risicodragend, het z.g. eigen vermogen, dit verschil zullen incasseren, acht ik het wel gewenst dit verschil bij hen te belasten, maar dan bij voorkeur via een speciale heffing en niet bij wege van een belasting naar de grondslag van de winst.

Dit geldt zowel in het geval, dat dit voordeel wordt geïncasseerd bij het beëindigen van de onderneming als in het geval, dat dit tijdens de levensduur van de onderneming geschiedt. De algemene vermogenscorrectie over dat deel van het normale vermogen, dat risicodragend, dus door de gerechtigden tot de onderneming is verschaft, vormt voor hen geen voordeel, betekent alleen, dat deze verschaffers in hun vermogenskracht dezelfde blijven. Ik zou me daarom een belasting alleen maar kunnen indenken, maar zou het zeker niet zonder meer willen voorstellen, als hun relatieve positie tegenover de andere contribuabelen daardoor zoveel beter of minder slecht zou zijn, dat dit een soort „baatbelasting” zou rechtvaardigen. Maar ook hier en met te meer nadruk geen belasting naar de grondslag van de winst.

2. De algemene prijsdaling

Voor de onderneming kan dezelfde redenering als bij de algemene prijsstijging gevolgd worden.

De algemene vermogenscorrectie op het normale vermogen is geen verlies. De bepaling van de maatschappelijke toename in kapitaalgoederen, verkregen door de productieve activiteiten van de onderneming, kan niet beïnvloed worden door de waardeinstijging van de noemer. Dit geldt òn voor de jaarwinst òn voor de totaalwinst. De moeilijkheid biedt hier de algemene vermogenscorrectie over het „vreemde” deel van het normale vermogen. Ziet men het als een resultaat van de onderneming bij het einde daarvan (maar nogmaals principieel acht ik dit onjuist), dan is de moeilijkheid meteen opgelost. Dan is het een liquidatieverlies, zoals het spiegelbeeld bij de algemene prijsstijging dan een liquidatiewinst zal zijn. Ziet men het als een aan de gerechtigden „toevallend” verlies, dat bij een winst speciaal belast wordt, dan rijst de vraag of hier nu geen compensatie in enigerlei vorm geboden

moet worden. Ik neig er toe deze vraag bevestigend te beantwoorden. Voor de algemene vermogenscorrectie op het „eigen” deel van het normale vermogen is geen enkele maatregel noodzakelijk. In vermogenskracht zijn de gerechtigden ongewijzigd gebleven.

3. De specifieke prijsstijging

Bij de specifieke prijsstijging gaat het, uiteraard na eliminatie van de algemene fluctuatie, om een waardetoeëneming van de betreffende kapitaalgoederen. Als zodanig is er maatschappelijk gezien wel geen sprake van meer kapitaalgoederen in kwantitatieve zin, maar wel in kwalitatieve zin. Het gaat dus zeker om winst en dan niet alleen voor de speculatieve positie, maar ook voor de normale hoeveelheid. We kunnen dus, ten overvloede zij vermeld met in achtneming van de maatregelen vereist door de algemene fluctuatie, de gehele waardetoeëneming van de betreffende kapitaalgoederen als ondernemingswinst beschouwen. Dat geldt èn voor de totaalwinst èn voor de jaarwinst. De commissie meent, dat deze conclusie voor de totaalwinst juist, maar voor de jaarwinst onjuist is. Een motivering ontbreekt m.i. De opmerking „wegens verschil in karakter” kan ik tenminste moeilijk een argumentering noemen, nu niet nader is aangegeven, wat die aangeduide woorden betekenen. Naar mijn mening is de enige reden, waarom de commissie tot bedoelde conclusie komt, gelegen in financieringsoverwegingen.

Als deze waardestijging als winst beschouwd wordt en daarom tot uitkering zou komen (o.a. belastingbetaling), zouden de middelen voor vervanging kunnen gaan ontbreken.

Dit valt niet te loochenen, maar is daarom nog geen reden om de winstbepaling daardoor niet te laten komen tot het resultaat van de reële, maatschappelijk gezien, winst.

Een onderneming staat voortdurend bloot aan allerlei veranderingen op technisch, commercieel, financieel en wellicht vele andere gebieden. Een continue aanpassing van haar plan en daardoor van haar normale hoeveelheid kapitaalgoederen is daarvan het gevolg. Om het hoofd te kunnen bieden aan die veranderingen, zal elke onderneming willen en moeten reserveren, dat wil zeggen een deel van de gemaakte winst moeten inhouden. Men kan de fiscus (de wetgever) m.i. terecht verwijten, dat deze geen of onvoldoende rekening wenst te houden met deze reserveringsnoodzaak. Naar mijn mening zou een onbelaste reservering gewenst zijn. Dan draagt de fiscus als „winstgerechtigde” ook een steentje bij tot de noodzakelijke reservering.

Wil men, zoals de commissie, een *bijzondere reservering*, niet uit maar ten laste van de fiscale winst, dan doe men dit als zodanig en niet tezamen met en als deel van een correctie, die geen enkel winstaspect heeft.

Er is geen reden voor de gerechtigden tot de onderneming een andere conclusie te trekken dan voor de onderneming zelf, t.w. er is sprake van winst zowel aan het einde als ten tijde van de levensduur.

4. De specifieke prijsdaling

Over de consequenties van de specifieke prijsdaling zal weinig verschil van mening bestaan. De na uitschakeling van de algemene fluctuatie conform punt 2 resulterende specifieke verliezen zijn reële zowel in totaal als per jaar, dus aan het einde en tijdens de levensduur van de onderneming.

Ongetwijfeld zal de praktische toepassing van de bovengeschetste oplossing moeilijkheden geven. Ik denk vooral aan de vaststelling van het normale vermogen, maar meen, dat dit in de praktijk zal meevallen.

Wanneer we ons tot de algemene vermogenscorrectie op dit vermogen beperken, dan is het jarenlange hoofddoel: „niet belasten van schijnwinsten” bereikt. Vermenging van deze met specifieke correcties, die echte winsten betreffen, roept onherroepelijk het verlangen op naar speciale heffingen over de anders buiten schot blijvende reële vermogenstoename. Voorzover financieringsmoeilijkheden wegens aanpassingen fiscaal tegemoet gekomen moeten worden, dan is een onbelaste reservering daarvoor de aangewezen weg. Ik laat dan nog buiten beschouwing, dat manipulatie van het percentage naar tijd of soort onderneming voor de regering een apparaat zou opleveren voor de conjunctuur- of structuurpolitiek.